

Wojskowe koszty stanu wojennego w Polsce

Słowa kluczowe: Ministerstwo Obrony Narodowej, stan wojenny, Wojsko Polskie, uzbrojenie (wyposażenie), koszty eksploatacyjne, koszty osobowe

Keywords: Ministry of National Defence, martial war, Polish Army, military equipment, troops operating costs, cost of maintaining troops

Dla większości badaczy PRL truizmem będzie zapewne stwierdzenie, że historiografia stanu wojennego 1981–1983 obfituje w olbrzymią liczbę różnorodnych publikacji. Niemniej okazuje się, że nawet tak bogata literatura przedmiotu nie rzuca wystarczająco dużo światła na wiele ważnych okoliczności i aspektów tych wydarzeń. Pominięte zostały w niej niemal zupełnie znaczące merytorycznie i poznawczo kwestie dotyczące kosztów finansowych „wojny z narodem” zarówno w ujęciu całościowym (dla budżetu państwa), jak i poszczególnych resortów, w tym głównie Ministerstwa Obrony Narodowej i Ministerstwa Spraw Wewnętrznych.

Jak się wydaje, można upatrywać dwóch przyczyn tego stanu rzeczy. Pierwszą z nich — będącą prążyć dyskomfortu badawczego — jest niemal zupełny brak informacji na ten temat w stosownych dokumentach i materiałach źródłowych. O takiej właśnie archiwalnej próżni wspomina Andrzej Paczkowski:

Nie znalazłem w dokumentach wojskowych i MSW danych na temat kosztów „właśnych” wprowadzenia stanu wojennego: poczynając od kosztów paliwa, zniszczonego sprzętu i wyposażenia czy zużytych środków chemicznych, poprzez wartość godzin pracy utraconych przez zmobilizowanych, aż po wypłaty zasiłków dla rodzin osób pełniących czynną służbę wojskową, podwyższonych na okres stanu wojennego¹.

Zawarta w tych słowach antycypacja okazała się słuszna, ponieważ wymienione przez badacza koszty zostały uwzględnione w publikowanych poniżej dokumentach.

Drugi ze wspomnianych powodów nierozpoznania dotychczas problematyki kosztów własnych stanu wojennego wiąże się z wyrażanymi przez wielu badaczy wątpliwościami odnośnie do możliwości ich wiarygodnej wyceny przy braku szczegółowych danych i różnej metodologii liczenia w poszczególnych resortach — w tym MSW i MON — finansowych skutków podjętych działań. Przychylają się

---

¹ PACZKOWSKI 2006, s. 88.

oni w zasadzie do ogólnej opinii, że nie były to w żadnym razie kwoty znaczące dla budżetu państwa i gospodarki w skali makro².

W takim kontekście łatwiej z pewnością docenić, jak ogromne znaczenie dla nauki historycznowojskowej mają dogłębne i rzetelne ustalenia dotyczące w szczególności MON-owskich kosztów wprowadzenia stanu wojennego. Raport otwarcia winien brzmieć następująco: *gros* pieniędzy szło nie na żołnierskie patrole i postęrunki przy koksownikach czy ochronę i zabezpieczenie obiektów publicznych, ale na mobilizację oraz utrzymanie stanów osobowych jednostek, uzbrojenia i sprzętu w reżimie gotowości bojowej w sytuacji zagrożenia wojennego (GBZW). Kluczowe wydają się przy tym pytania o skalę tych kosztów, ich charakter i przeznaczenie.

Publikowane poniżej dwa dokumenty z 1982 r. jako pierwsze w takim zakresie i po raz pierwszy tak szczegółowo przedstawiają intencjonalne wydatki militarne MON w latach 1981–1982. Rzucają nowe światło na ogrom „wojennych” przedsięwzięć naszych sił zbrojnych. Obalają zarazem w dużej części bałamutną poznawczo tezę, lansowaną ostatnio przez ówczesnie prominentnych wojskowych, że

W Ministerstwie Obrony Narodowej trudno wyodrębnić koszty poniesione na realizację zadań stanu wojennego. W wojsku nie prowadzono oddzielnej ewidencji zużycia środków materiałowo-technicznych na ten cel [...]. Dane związane z ich bieżącym rozchodowaniem gromadzono w jednolitym systemie dotyczącym zaspokajania bieżących potrzeb wojska. Można więc mówić o łącznych kosztach bieżącego funkcjonowania wojska w tym okresie³.

Zakończenie pierwszego etapu stanu wojennego⁴ (przegrupowanie powrotne większości związków taktycznych do garnizonów, zmiana charakteru i zakresu realizowanych działań specjalnych) stało się okazją do wstępnego podsumowania jego dotychczasowych kosztów finansowych, w szczególności w zakresie zużycia tzw. rewersów eksploatacyjnych pojazdów (czołgów, transporterów opancerzonych i samochodowych oraz podstawowego sprzętu techniczno-kwaternistrzowskiego wojsk lądowych, lotnictwa i floty, a także utrzymania stanów osobowych (etatowych i doraźnie zmobilizowanych). Problematyka ta znajduje istotne odzwierciedlenie w publikowanych poniżej tekstach źródłowych.

---

² Omówienie najciekawszych poglądów w tym względzie (Jędrzeja Chumińskiego, Wojciecha Roszkowskiego, Zdzisława Sadowskiego, Andrzeja Zawistowskiego, Dominika Smyręły, Łukasza Kistera) vide STECH 2011.

³ PUCHAŁA 2016, s. 323. Płk dr Franciszek Puchała (gen. bryg. 1984, gen. dyw. 1989) był w latach 1980–1983 szefem Oddziału Gotowości Bojowej, zastępcą szefa Zarządu I Operacyjnego Sztabu Generalnego WP (gen. bryg. Wacława Szklarskiego), głównym strategiem i planistą stanu wojennego.

⁴ W dokumentach Instytucji Centralnych MON, dowództw okręgów wojskowych i rodzajów sił zbrojnych etap ten definiowany jest z reguły w przedziale czasowym 13–31 grudnia 1981, choć spotkać można zapis 13 grudnia 1981–6 stycznia 1982. W okresie tym do realizacji zadań specjalnych zaangażowano: ok. 80 tys. żołnierzy, ok. 1600 czołgów, ok. 2 tys. transporterów opancerzonych (BWP, SKOT, BRDM, TOPAS) i ok. 10 tys. samochodów. Vide *586 Dni*, s. 82–83, 87.

Dokument nr 1 (z załącznikiem) to „Notatka dotycząca skutków stanu wojennego w zakresie eksploatacji uzbrojenia i sprzętu technicznego na tle realizacji planu eksploatacji w 1981 r.” Zawiera ona pogłębioną analizę i szczegółowe dane liczbowe (ujęcie wartościowe) dotyczące skutków pierwszego etapu stanu wojennego w zakresie eksploatacji sprzętu: czołgowo-samochodowego, uzbrojenia i elektroniki, łączności, inżynierskiego, chemicznego, lotniczego i morskiego. Z danych wynika, że w okresie od 13 do 31 grudnia 1981 koszty te wyniosły łącznie ok. 610 mln złotych (w cenach z 1980 r., a w cenach z 1982 r. — ok. 1,426 mld zł), co stanowiło ok. 6% ogółu kosztów wojska poniesionych w całym 1981 r. Najwięcej z tej grupy wydatków przypadło na sprzęt czołgowo-samochodowy (471,2 mln/1,102,6 mld zł), najmniej — na sprzęt chemiczny (0,7 mln/1,4 mln zł).

Zauważyć należy, że obraz masowego zużycia reśursów eksploatacyjnych był — co oczywiste — wyraźnie zróżnicowany w zależności od stopnia zaangażowania poszczególnych okręgów wojskowych (pomorskiego, śląskiego i warszawskiego) oraz rodzajów sił zbrojnych (lotnictwa i floty) w realizację zadań specjalnych.

Dokument nr 2 stanowi „Notatka dotycząca skutków stanu wojennego w zakresie utrzymania stanów osobowych wojska”. Z uwagi na jej lapidarną, rzecz by można liczbową formę (półtorej strony maszynopisu) nieodzowne będą wyjaśnienia i komentarz wydawcy. Przesłanka wyjściowa dokumentu jest następująca: stosownie do uchwały Rady Państwa z 12 grudnia 1981 o wprowadzeniu stanu wojennego ze względu na bezpieczeństwo państwa⁵ oraz ustawy z 21 listopada 1967 o powszechnym obowiązku obrony PRL⁶ żołnierze odbywający zasadniczą służbę wojskową, przeszkolenie wojskowe, ćwiczenia wojskowe i okresową służbę wojskową z chwilą wprowadzenia stanu „W” stali się z mocy prawa żołnierzami czynnej służby wojskowej na okres bezterminowy. W pierwszej kolejności odczuło to 17 tys. żołnierzy, których odejście do rezerwy wypadało na grudzień 1981 r.: 7,2 tys. w jednostkach Obrony Terytorialnej, 5,3 tys. w inżyniersko-budowlanych oraz 4,5 tys. w Szkołach Podchorążych Rezerwy. Dołączyli do nich żołnierze wcielania „Jesień-79”, którym już w październiku 1981 r. przedłużono służbę o dwa miesiące⁷. Dotyczyło to ok. 49 tys. żołnierzy, w tym ok. 5,7 tys. w jednostkach wojskowych MSW. W związku z tym na początku stycznia 1982 r. przedłużoną służbę wojskową pełniło łącznie ok. 66 tys. poborowych (jedną trzecią z tej liczby zwolniono do rezerwy w końcu marca 1982 r.).

Jednocześnie od 14 do 28 grudnia 1981 do jednostek i instytucji wojskowych powołano ok. 15 tys., a łącznie z potrzebami MSW ok. 59 tys. żołnierzy rezerwy. W końcu lutego 1982 r. w siłach zbrojnych pozostawało ok. 14 tys., w połowie

⁵ Dz. U. 1981, nr 29, poz. 155.

⁶ Dz. U. 1979, nr 18, poz. 111.

⁷ Zgodnie z Uchwałą nr 217/81 Rady Ministrów z dnia 15 października 1981 w sprawie przedłużenia o dwa miesiące czasu trwania zasadniczej służby wojskowej żołnierzom wcielonym w okresie jesienno-zimowym 1979/1980 r., odbywającym służbę w jednostkach wojsk lądowych.

kwietnia 1982 r. — ok. 11,5 tys., a w połowie lipca 1982 r. — ok. 8,8 tys. rezerwistów. Na początku października 1982 r. w WP i MSW czynną służbę wojskową pełniło ogółem ok. 25 tys. żołnierzy rezerwy. Ich wymiana odbywała się rotacyjnie.

Powyższe dane nie obejmują okresowego bytu organizacyjno-funkcjonalnego WP, którym były tzw. kompanie polowe⁸. Do 18 lutego 1982 sformowano 65 takich kompanii, w tym 46 z młodzieży poborowej (ok. 5,5 tys.) i 19 z żołnierzy rezerwy (ok. 1 tys.).

Warto podkreślić, że żołnierzom rezerwy odbywającym ćwiczenia wojskowe oraz powołanym do służby w czasie stanu wojennego przysługiwało wynagrodzenie z ich zakładów pracy, a jeśli wcześniej nie pracowali — otrzymywali stosowne zasiłki pieniężne. Zasiłki takie należały się także członkom rodzin pozostającym na ich utrzymaniu. Ponadto żołnierze, którym przedłużano zasadniczą służbę wojskową, po 24 miesiącach jej trwania otrzymywali uposażenie zasadnicze podwyższone o kwotę 2 tys. zł miesięcznie⁹ (tj. ok. 40% najniższej pensji oficerskiej).

Poborowi służący w kompaniach polowych otrzymywali uposażenie jak żołnierze zasadniczej służby wojskowej, a rezerwiści — według zasad przewidzianych dla żołnierzy rezerwy powołanych na ćwiczenia wojskowe. Kompanie te generowały ponadto znaczące koszty w przypadku żołnierzy zawodowych (funkcyjnej kadry), gdyż limit finansowy przewidziany na dodatki specjalne zwiększono tam o 100%.

Istotną pozycję kosztów osobowych po 13 grudnia 1981 stanowili pełnomocnicy Komitetu Obrony Kraju¹⁰, czyli tzw. komisarze wojskowi. Na wszystkich szczeblach było ich do maja 1982 r. ok. 8,2 tys. (w ogniwach centralnych — 239, okręgowych — 98, wojewódzkich — 7704, resortowych — 147), a po tym okresie liczba ta zmniejszyła się do 825 osób.

Należy zauważyć, że w wydatkach poniesionych dodatkowo na utrzymanie „wojennych” stanów osobowych sił zbrojnych w drugiej połowie grudnia 1981 r.

---

⁸ Były to doraźne pododdziały powołane w WP na początku 1982 r. „dla stworzenia warunków do objęcia obowiązkiem służby wojskowej określonych grup młodzieży i żołnierzy rezerwy” (Zarządzenie szefa Sztabu Gen. WP nr 03/Org. z 12 stycznia 1982 w sprawie sformowania kompanii polowych). Miał to być sposób na reedukację osób z tzw. marginesu społecznego (karanych sądownie, nieuczących się i niepracujących). Rozformowane zostały częściowo (dwanaście z nich) jesienią 1982 r., a definitywnie — w grudniu 1983 r.

⁹ Zarządzenie Ministra Obrony Narodowej nr 011/MON z dnia 15 października 1981 w sprawie przedłużenia czasu trwania zasadniczej służby wojskowej i wstrzymania powołania poborowych do niektórych jednostek wojskowych w październiku 1981 r. (Dziennik Rozkazów Tajnych MON z 1981 r.).

¹⁰ Powołano ich Uchwałą KOK Nr 8/81 z 7 grudnia 1981 w: 1) resortach i urzędach centralnych, 2) okręgach wojskowych, 3) województwach, miastach, dzielnicach oraz gminach (miastach i gminach), 4) wytypowanych zakładach pracy. W zależności od ww. miejsc działania ich organami roboczymi były: resortowe grupy operacyjne (RGO), grupy operacyjno-kontrolne (GOK), terenowe i miejskie grupy operacyjne (TGO, MGO).

(pierwszym etapie stanu wojennego) w kwocie 1,130 mld zł największy udział miały dodatkowe koszty umundurowania (370 mln) i wyżywienia (230 mln).

Zestawienie danych liczbowych z obu omawianych dokumentów (notatek) pozwala na następującą konstatację: *summa summarum* wydatków poniesionych dodatkowo na sprzęt, technikę i żołnierzy w pierwszym etapie stanu wojennego (13–31 grudnia 1981) daje ostateczną kwotę ok. 2,556 mld zł, tj. ok. 4% całego budżetu MON na 1981 r. (wynosił on ok. 71,499 mld zł)¹¹.

Ważne wydaje się też podkreślenie, że koszty stanu wojennego przewidywane na rok 1982 szacowano już na 8,387 mld zł, a zatem miały być ponad siedmiokrotnie wyższe. Dwie „najdroższe” w nich pozycje to przedłużana służba wojskowa — 952,4 mln zł, i kompanie polowe — 361,2 mln zł.

Nie można pominąć też istotnego faktu, że MON przekazało organom MSW środki materiałowe o wartości ok. 231,6 mln zł (w cenach płaconych z 1982 r.), w tym sprzęt uzbrojenia (ok. 78,3 mln zł), wyposażenie i materiały kwatermistrzowskie (137,6 mln zł) oraz sprzęt chemiczny (ok. 15,7 mln zł). Szef Sztabu Generalnego WP wyraził zgodę na refundację finansową wymienianego mienia rzeczowego, z wyjątkiem przedmiotów zaopatrzenia mundurowego (27 tys. kompletów — od czapki do butów) o wartości 97,4 mln zł. Miały być zwrócone MON w naturze w charakterze nowej produkcji do końca 1985 r.¹²

Obie publikowane notatki sporządzone zostały na początku listopada 1982 r. w Zarządzie Planowania Materiałowego Sztabu Generalnego WP (wpłynęły do kancelarii 18 listopada 1982). Opracowane zostały przez jednego autora, który sygnował je odręcznym nieczytelnym podpisem.

*

Przy publikacji dokumentów zachowano możliwie wierną (treściowo i językowo) postać archiwalnych pierwowzorów. Konieczne ingerencje redakcyjne (objaśnienia hermetycznych pojęć i skrótów wojskowych) ujęto w nawiasy kwadratowe. Dokumenty przechowywane są w Centralnym Archiwum Wojskowym, sygn. 1843/94/128, k. 41–49 i 51–52. Zostały odtajnione na mocy ustawy z 22 stycznia 1999 (Dz.U. 1999, nr 11, poz. 95).

¹¹ Ustawa budżetowa na rok 1981 z 12 lutego 1981, Dz.U. 1981, nr 004, poz. 019.

¹² Vide 586 *Dni*, s. 27–28.

NOTATKA
dotycząca skutków stanu wojennego w zakresie eksploatacji uzbrojenia i sprzętu
technicznego na tle realizacji planu eksploatacji w 1981 r.¹³

Wprowadzenie stanu wojennego nastąpiło w czasie, gdy plan eksploatacji podstawowego, najbardziej zaangażowanego sprzętu, był zrealizowany prawie w 100% (w skali sił zbrojnych). Stąd w całości konsekwencje wynikające z masowego zużycia resursów eksploatacyjnych, w tym zwiększone potrzeby remontowe i materiałowe obciążą rok 1982, a nawet i lata następne.

Stopień zaangażowania O[kręgów] W[ojskowych] i R[odzajów] S[ił] Z[brojnych], jak również w ich ramach poszczególnych Z[wiązków] T[aktycznych] i oddziałów w realizacji zadań pierwszego etapu stanu wojennego był zróżnicowany. Miało to istotny wpływ na zużycie resursów eksploatacyjnych, a w konsekwencji i na stan średnich i niezniżalnych zapasów resursów w ZT i oddziałach.

Znaczna część przedsięwzięć w zakresie przywracania sprawności technicznej sprzętu, zwłaszcza realizowanych siłami wojsk wspieranych materiałowo przez szczebel centralny, została wykonana jeszcze w czasie trwania pierwszego etapu stanu wojennego. Dzięki temu, mimo masowego użycia sprzętu, nie nastąpiło istotne pogorszenie jego sprawności technicznej w zakresie całości sprzętu danego rodzaju.

Łączne skutki I etapu stanu wojennego w ujęciu wartościowym wynoszą:

- według cen 1980 r. — 609,4 mln zł
- według cen aktualnych — 1.425,9 mln zł.

W poszczególnych rodzajach sprzętu skutki te przedstawiają się następująco:

SPRZĘT CZOŁGOWO-SAMOCODOWY

Wojska biorące udział w działaniach w okresie stanu wojennego wprowadziły m.in.: czołgów — 1636 szt., SKOT — 910 szt., BWP — 555 szt., BRDM — 491 szt., TOPAS — 87 szt.

W czasie przegrupowania do wyznaczonych rejonów z przyczyn technicznych pozostało na drogach marszu stosunkowo najwięcej transporterów (SKOT — 15% i TOPAS — 10%).

Z doświadczeń I etapu działań wynika, że najbardziej niezawodnym sprzętem są BWP, w których wystąpiło najmniej uszkodzeń (2%). Zadowolająca jest także

---

¹³ W prawej górnej części prostokątna pieczęć: „SZTAB GENERALNY WP. Zarząd Planowania Materiałowego. Nr 02512. Wpłynęło dn. 18.11.1982 r.” W części lewej odręczna adnotacja: „Przekazano Szefowi Zarządu”. Funkcję tę pełnił wówczas gen. bryg. mgr inż. Jan Wojtala.

sprawność techniczna czołgów T-55 (5% uszkodzeń) i samochodów opancerzonych BRDM-2 (8% uszkodzeń).

Zużycie resursów eksploatacyjnych

Wprowadzony do działań sprzęt zużył następujące ilości resursów:

- czołgi — ok. 438 tys. km (27% limitu rocznego);
- TOPAS — ok. 24 tys. km (34% limitu rocznego);
- BWP — ok. 266 tys. km (65% limitu rocznego);
- SKOT — ok. 469 tys. km (22% limitu rocznego);
- BRDM — ok. 281 tys. km (27% limitu rocznego);
- samochody — ok. 23,5 mln km (9,1% limitu rocznego) (w tym osobowo-terenowe — ok. 7,5 mln km).

Naturalnym skutkiem zużycia resursów było zużycie środków materiałowych. Wpłynęło ono na obniżenie rocznych zapasów użytku bieżącego dla: czołgów T-55A o 21%, transporterów kołowych SKOT o 37%, BRDM-2 o 40% oraz samochodów UAZ o 72% i STAR o 17%.

W znacznie większym stopniu, średnio 50–250% rocznych potrzeb, wzrosło zużycie zespołów (silniki, skrzynie przekładniowe, sprzęgła) do w/w marek, co spowodowało wyczerpanie rezerw użytku bieżącego tych zespołów.

W celu wyremontowania niektórych pojazdów (SKOT, BRDM-2) zaistniała konieczność naruszenia zapasów niezniżaalnych zespołów i części zamiennych.

W okresie od 13.12–31.12.1981 r. zużyto w związku ze stanem wojennym:

- w grupie wozy bojowe i transportery opancerzone — 1.400 tys. km, co stanowi 24,4% limitu rocznego;
- w grupie samochodów — 19.564 tys. km, co stanowi 7,9% limitu rocznego.

Przyjmując jako bazę wyjściową rok 1981 pomniejszoną o dodatkowe zużycie resursów w ramach stanu wojennego (do 31.12.1981 r.), uzyskano by w 1981 r. następującą realizację planu eksploatacji:

- w grupie wozów bojowych i transporterów opancerzonych — 5.167,4 tys. km, co stanowi 90% planu rocznego;
- w grupie samochodów — 238.721,1 tys. km, co stanowi 92,4% planu rocznego.

W ujęciu wartościowym skutki I etapu stanu wojennego w zakresie wykorzystania sprzętu czołgowo-samochodowego (koszty wskaźnikowe) wyniosły:

- według cen obowiązujących w 1980 r. — 471,2 mln zł;
- według cen aktualnych (szacunkowo) — 1.102,6 mln zł, co stanowi ok. 18% kosztów rocznych.

W I etapie stanu wojennego stosunkowo równomierne zużycie resursów na dużej liczbie egzemplarzy sprzętu grupy szkolno-bojowej i Z[apasów] N[nienaruszalnych] spowodowało, że w 1982 r. nie nastąpi wzrost potrzeb w zakresie remontów głównych, a jedynie zmniejszyły się zapasy resursów wozów bojowych tych grup.

W roku bieżącym wzrośnie zapotrzebowanie na remonty średnie BWP z planowanych 38 do 53. Moce produkcyjne brem ZT [Batalionów Remontowych Związków Taktycznych] zabezpieczają wykonanie tej ilości remontów. Podstawowym warunkiem jest jednak dostawa importowanych z CSRS zespołów i części zamiennych.

Potrzeby remontowe w zakresie remontów głównych BWP wzrosną w roku 1983 z planowanych 5 do 12, a w roku 1984 — z 4 do 12. Realizacja tych potrzeb mieści się w możliwościach remontowych potencjału W[ojzkowych] P[rzedsiębiorstw] R[emontowo-]P[rodukcyjnych].

Wydzielenie ponad 1.400 samochodów osobowo-terenowych (34% stanu w wojskach) dla wojskowych grup operacyjnych i dalsza intensywna ich eksploatacja w 1982 r. spowoduje wzrost zużycia resursów w tej grupie pojazdów o ok. 45 mln km, tj. 300% planu rocznego, co w konsekwencji spowoduje konieczność wykonania dodatkowo ok. 160 remontów głównych w 1982 r. i ok. 200 remontów głównych w 1983 r. Jest to aktualnie niemożliwe ze względu na brak zabezpieczenia materiałowego i możliwości zakładów remontowych, które zapewniają jedynie wyremontowanie 30 samochodów w roku bieżącym i 40 w 1983 r. ponad wielkości planowane, wynoszące ok. 580 szt. rocznie.

SPRZĘT ŁĄCZNOŚCI

Do wykonania I etapu stanu wojennego użyto m.in. radiostacji dużej i średniej mocy — 126 szt., stacji radioliniowych — 215 szt., aparatowni — 154 szt., wozów dowodzenia — 261 szt. i radiostacji lotniczych — 17 szt.

Największe zużycie resursów eksploatacyjnych sprzętu łączności w skali sił zbrojnych miało miejsce w grupie stacji radioliniowych, które wyniosło — 126 tys. godz. (126% limitu rocznego). Zużycie resursu radiostacji dużej i średniej mocy wyniosło ok. 45 tys. godz. (25,6% limitu rocznego).

Sprzęt uszkodzony w czasie działań był systematycznie naprawiany, dzięki czemu dyrektywne wskaźniki sprawności technicznej zostały utrzymane.

Znaczne nasilenie eksploatacji sprzętu wynikające z potrzeb stanu wojennego oraz realizacji niezbędnych zadań szkoleniowych w roku 1982 spowoduje wzrost potrzeb remontowych w latach 1982–83, szczególnie w zakresie zespołów prądotwórczych, stacji radioliniowych i radiostacji.

Wyrazem tego są już obecnie zgłoszone dodatkowo przez S[zeftostwo] W[ojsk] Ł[ączności] do realizacji w wojskowych przedsiębiorstwach remontowo-produkcyjnych następujące ilości remontów: 30 zespołów prądotwórczych, 2 radiostacje i 2 stacje radioliniowe. Remonty te będą sukcesywnie realizowane w roku bieżącym.

Skutki wyrażone wartościowo wynikające z eksploatacji sprzętu łączności w okresie stanu wojennego wynoszą:

- według cen 1980 r. — 48,4 mln zł;
- według cen aktualnych — 113,3 mln zł.

SPRZĘT INŻYNIERYJNY

Do wykonania zadań I etapu stanu wojennego użyto m.in. spycharek BAT — 26 szt., transporterów pływających PTS-M/PTG — 39 szt., samobieżnych promów gaśnicowych — 5 szt., mostów towarzyszących BLG — 21 szt.

Zużycie resursów eksploatacyjnych podstawowego sprzętu wyniosło:

- GSP — 704 mth [motogodzin], co stanowi 35% limitu rocznego;
- PTS-M/PTG — 1894 mth, co stanowi 39% limitu rocznego;
- BLG — 210 mth, co stanowi 8% limitu rocznego.

W grupie pomocniczego sprzętu inżynierskiego najwięcej, bo aż 7455 mth pracowały elektrownie polowe (11% limitu rocznego).

Wskaźniki sprawności technicznej podstawowego sprzętu inżynierskiego utrzymują się na poziomie określonym wymogami gotowości bojowej.

Wynikłe dodatkowo remonty zostaną wykonane w bieżącym roku.

Niezależnie od stanu wojennego sprzęt inżynierski był wykorzystywany w akcji „Powódź”¹⁴, w której brało udział 73 pływające transportery gaśnicowe oraz 9 egzemplarzy innego sprzętu inżynierskiego. Zużycie resursów eksploatacyjnych wyniosło w grupie transporterów pływających 3324 mth i ponad 500 mth innego sprzętu.

Do zabezpieczenia zadań wykonywanych w ramach akcji przeciwpowodziowej zużyto środki minersko-zaporowe o wartości ponad 20 mln zł.

W ujęciu wartościowym łączne skutki stanu wojennego i akcji przeciwpowodziowej wyniosły:

- według cen obowiązujących w 1980 r. ok. 33,2 mln zł;
- według cen aktualnych ok. 77,7 mln zł.

SPRZĘT LOTNICZY (SAMOLOTY I ŚMIGŁOWCE)

W okresie stanu wojennego i akcji „Powódź” użyte były głównie samoloty transportowe i śmigłowce.

W największej ilości użyto śmigłowców Mi-2 — 65 szt., Mi-8 — 28 szt. i Mi-4 — 13 szt. oraz samolotów AN-26 — 10 szt.

W ramach stanu wojennego i akcji przeciwpowodziowej zużyto następujące ilości resursów eksploatacyjnych:

śmigłowce

- Mi-8 — 583 godz. (w tym „Powódź” 409 godz.), co stanowi 13,4% limitu rocznego,
- Mi-4 — 40 godz. (tylko stan wojenny), co stanowi 3,9% limitu rocznego,
- Mi-2 — 955 godz. (w tym „Powódź” 294 godz.), co stanowi 4,1% limitu rocznego,

¹⁴ Chodzi o katastrofalną powódź zatorową na odcinku Wisły od Wyszogrodu do Włocławka na przełomie lat 1981/1982.

samoloty

- AN-2 — 87 godz. (tylko stan wojenny), co stanowi 0,36% limitu rocznego,
- Il-14 — 40 godz. (w tym „Powódź” 8 godz.), co stanowi 1,1% limitu rocznego,
- Jak-40 — 144 godz. (tylko stan wojenny), co stanowi 6,1% limitu rocznego,
- AN-26 — 91 godz. (tylko stan wojenny), co stanowi 2,3% limitu rocznego.

Zużyte resursy nie spowodowały obniżenia nakazanych do utrzymania zapasów resursów.

Nie zwiększył się w 1982 r. ilość remontów sprzętu lotniczego ponad wielkości planowane przed wprowadzeniem stanu wojennego.

W ujęciu wartościowym łączne skutki stanu wojennego i akcji przeciwpowodziowej wyniosły:

- według cen obowiązujących w 1980 r. 29,6 mln zł,
- według cen aktualnych 69,3 mln zł.

SPRZĘT MORSKI

W okresie stanu wojennego wykorzystano okręty bojowe i specjalnego przeznaczenia oraz pomocnicze jednostki pływające w łącznej liczbie 121 szt., w tym m.in. 16 okrętów desantowych, 21 trałowców bazowych, 7 ścigaczy oraz 13 okrętów patrolowych.

Zużyto następujące wielkości resursów eksploatacyjnych:

- okręty desantowe — 594 mth, co stanowi 0,5% limitu rocznego,
- trałowce bazowe — 906 mth, co stanowi 9,2% limitu rocznego,
- ścigacze — 112 mth, co stanowi 3,5% limitu rocznego,
- okręty patrolowe — 728 mth, co stanowi 0,7% limitu rocznego,
- kutry patrolowe — 1106 mth,
- pomocnicze jednostki pływające — 978 mth.

Siłami i środkami stacjonarnego i ruchomego zaplecza remontowego wykonano wszystkie naprawy sprzętu.

W ujęciu wartościowym skutki stanu wojennego wyniosły:

- według cen 1980 r. — 26,3 mln zł,
- według cen aktualnych — 61,4 mln zł.

SPRZĘT CHEMICZNY

Sprzęt chemiczny w wykonywaniu zadań stanu wojennego zaangażowany był w stopniu niewielkim. M.in. użyto 86 instalacji IRS, 83 wozy rozpoznania skażeń, 12 urządzeń grzejnych UG-65, wykorzystując przy tym następujące ilości resursów eksploatacyjnych:

- instalacje IRS — 1019 mth, co stanowi ok. 4,5% limitu rocznego,
- urządzenia grzejne UG-65 — 117 mth, co stanowi ok. 3,8% limitu rocznego,
- zespoły pompowe ZP-800 — 40 mth, co stanowi 1,6% limitu rocznego.

W konsekwencji powyższego wystąpił nieznaczny wzrost potrzeb remontowych, w zasadzie dotyczący instalacji IRS (7 remontów), co leży w możliwościach okręgowych i centralnych warsztatów sprzętu chemicznego.

Skutki stanu wojennego w ujęciu wartościowym wyniosły:

- według cen 1980 r. — 0,7 mln zł,
- według cen aktualnych — 1,4 mln zł.

***

Realizacja eksploatacji w 1981 r. w stosunku do zamierzeń planowanych (łącznie ze skutkami stanu wojennego) przedstawia się następująco:

- w sprzęcie czołgowo-samochodowym
w rewersach — 100,3%, wartościowo — w 103%,
- w sprzęcie łączności
w rewersach — 113%, wartościowo — 100%,
- w sprzęcie inżynieryjnym
w rewersach — 77%, wartościowo — 80%,
- w sprzęcie lotniczym
w rewersach — 97%, wartościowo — 98,5%,
- w sprzęcie morskim
w rewersach — 98%, wartościowo — 137%,
- w sprzęcie chemicznym
w rewersach — 95%, wartościowo — 102%.

Ogółem realizacja eksploatacji w stosunku do planu wyrażona w kosztach stanowiła 98,5%.

Zestawienie danych o realizacji eksploatacji uzbrojenia i sprzętu wojskowego w 1981 r. łącznie ze skutkami stanu wojennego przedstawiono w załączniku.

Załącznik: 1 na 1 ark

[nieczytelny podpis odręczny]

TAJNE
Egz. nr 1

ZESTAWIENIE DANYCH
o realizacji eksploatacji uzbrojenia i sprzętu technicznego w 1981 r.
Z uwzględnieniem stanu wojennego

Rodzaj sprzętu	Realizacja zasobów eksploatacyjnych					Poniesione koszty w mln zł			
	jedm. miary	łączna wielkość wykorzystanych zasobów	% realizacji planu rocznego	w tym skutki stanu wojennego		łącznie koszty	% w stosunku do planu rocznego	w tym skutki stanu wojennego	
				wykorzystane zasoby	% w stosunku do planu rocznego			koszty	% wskaźnik do planu rocznego
Sprzęt czolgowo- -samochoodowy	tys. km	264.822,0	100,3	24.995,4	9,4	2.835,2	103	471,2	16,6
Sprzęt łączności	godz.	1.086.700	113	191.200	20,2	1.241,9	100	48,4	3,8
Sprzęt inżynieryjny	mth	342.331	77	3.964	1,1	177,3	80	33,2	18,7
Sprzęt lotniczy	godz.	151.182	97	1.940,0	1,2	4.076,3	98,5	29,6	0,7
Sprzęt morski	mth	71.831	98	4.452	6,1	708,0	137	26,3	3,7
Sprzęt chemiczny	mth	75.260	95	1.176	1,5	157,6	102	0,7	0,4
Sprzęt uzbrojenia i elektroniki	godz.	784.423	99	-	-	1.254,4	98,6	-	-
RAZEM						10.450,7	98,2	609,4	5,8

CAW, sygn. 1843/94/128, k. 41-50.

Nr 2

POUFNE

Egz. nr 1

NOTATKA
dotycząca skutków stanu wojennego w zakresie utrzymania
stanów osobowych wojska¹⁵

Zgodnie z rezolucją Obywatela Generała do notatki w sprawie skutków stanu wojennego w zakresie eksploatacji uzbrojenia i sprzętu technicznego melduję, że skutki dotyczące utrzymania stanów osobowych przedstawiają się następująco:

Dodatkowe koszty poniesione w okresie od 13–31.12.1981 r.:	
— płace	— 230,0 mln zł
— w tym: — przedłużenie służby żołnierzy służby zasadniczej	— 225,0 mln zł
— powołanie rezerwy	— 5,0 mln zł
— wyżywienie	— 230,0 mln zł
— umundurowanie	— 370,0 mln zł
— inne koszty (w tym straty i szkody)	— 300,0 mln zł
Razem	1.130,0 mln zł
Szacunkowe koszty stanu wojennego przewidywane w 1982 r.:	
— przedłużona służba wojskowa	— 952,4 mln zł
— nagrody	— 81,0 mln zł
— dotacje dla gospodarstw pomocniczych	— 66,4 mln zł
— dotacje dla wyższych szkół oficerskich	— 0,3 mln zł
— wypłaty należności za niewykorzystany urlop przez kadrę zawodową	— 150,0 mln zł
— powołanie kompanii polowych	— 361,2 mln zł
— dodatkowe powołanie rezerwistów	— 102,2 mln zł
— koszty podróży terenowych grup operacyjnych i pełnomocników komisarzy KOK	— 200,0 mln zł
— dodatkowe koszty wyżywienia służby zasadniczej i kadry	— 2.415,8 mln zł
— umundurowanie (zwiększone stany osobowe, umundurowanie dla MSW)	— 1.680,0 mln zł
— przedmioty nietrawne	— 37,7 mln zł
— przydział papierosów dla żołnierzy służby zasadniczej i kadry	— 2.340,0 mln zł
Razem	8.387,0 mln zł

¹⁵ W prawej górnej części prostokątna pieczęć: „SZTAB GENERALNY WP. Zarząd Planowania Materiałowego. Nr Pł2513. Wpłynęło 18.11.1982 r.” W części lewej odrębna adnotacja: „Przekazano Szefowi Zarządu”.

W sprawie powyższych skutków Departament Finansów wystąpił do Dyrektora Departamentu Spraw Obronnych Ministerstwa Finansów pismem Nr 0118/2 z dnia 3.04.1982 r.

[nieczytelny podpis odręczny]

CAW, sygn. 1843/94/128, k. 51–52.

WYKAZ CYTOWANYCH ŹRÓDEŁ I LITERATURY PRZEDMIOTU

ŹRÓDŁA RĘKOPIŚMIENNE I MATERIAŁY NIEPUBLIKOWANE

CAW [= Centralne Archiwum Wojskowe], sygn. 1843/94/128

ŹRÓDŁA DRUKOWANE I LITERATURA PRZEDMIOTU

586 Dni = 586 dni stanu wojennego 1981–1983 w dokumentach Sztabu Generalnego WP, wstęp, oprac. Edward J. Nalepa, Piotrków Trybunalski 2016

Dz.U. = Dziennik Ustaw, 1981, 1979

PACZKOWSKI 2006 = Andrzej Paczkowski, *Wojna polsko-jaruzelska. Stan wojenny w Polsce 13 XII 1981–22 VII 1983*, Warszawa 2006

PUCHAŁA 2016 = Franciszek Puchała, *Kulisy stanu wojennego 1981–1983*, Warszawa 2016

STECH 2011 = Grzegorz Stech, *Ile kosztował stan wojenny?*, <http://facet.onet.pl/malemen/ile-kosztowal-stan-wojenny/6rpwh>

The military costs of martial law in Poland

The newly published documents fill a significant research gap relating to the military costs of martial law in Poland. The documents, which come from the Central Military Archives, are undoubtedly a reliable scholarly source, as they were produced at the time – in late 1982 – in the central organisational unit of the General Staff of the Polish Armed Forces.

Both analysed documents (notes) show unequivocally that in the crucial – in political and military terms – period of the “war against the nation”, i.e. from 13 until 31 December 1981 the army spent about 2.6 billion Polish zlotys (in 1981 money), which amounted to about 4% of the Ministry of Defence’s total budget for 1981 (about 71.5 billion). The funds were spent in two basic areas of the functioning of the armed forces in the regime of combat readiness in case of a military threat to the state introduced at the time. The first was associated with the running, maintenance and repair costs of tanks and other vehicles as well as the basic technical and quartermaster equipment for the army, air force and navy. These costs amounted to a total of about 1.426 billion zlotys. The other area generating the highest costs in connection with the introduction of martial law was maintaining the headcount of the armed forces. According to the General Staff’s estimates, only in 13–31 December 1981 the costs amounted to 1.13 billion and in 1982 – apparently around 8.4 billion.

The above data do not include the cost – estimated at approximately 232 million zlotys (in 1982 money) – of supplies (arms and chemical equipment, quartermaster equipment and supplies) transferred by the Ministry of Defence to the Ministry of Internal Affairs.

It should be noted, however, that the military costs of the introduction of martial law did not constitute amounts that were significant for the state budget and the Polish economy in the macro scale.